

Corologia del margalló (*Chamaerops humilis* L.) en el límit de distribució septentrional al sud-oest del riu Llobregat¹

David Serrano Giné
Departament de Geografia
Universitat Rovira i Virgili
david.serrano@urv.cat

Resum

Es presenta la distribució del margalló (*Chamaerops humilis*) en el límit septentrional de la seva àrea de poblament espontani continu a la península Ibèrica. Com a sistema de representació s'empra un reticle UTM d'1 km de costat, que permet precisar la presència o absència de l'espècie i, si escau, l'abundància en tres categories: localitzada, freqüent o abundant. L'estudi afina de manera molt acurada la corologia d'aquest tàxon en el seu límit de distribució, tot ajudant a l'establiment d'una tipologia corològica i ecològica. El treball de camp realitzat ha permès detectar noves localitzacions per l'espècie, així com la participació en formacions vegetals poc comunes. Durant el treball s'ha parat especial atenció a la representació cartogràfica, i s'ha adoptat un enfocament pretesament territorial.

Paraules clau: margalló, Muntanyes d'Ordal, corologia.

Resumen: *Corología del palmito (Chamaerops humilis L.) en su límite de distribución septentrional al suroeste del río Llobregat*

Se presenta la distribución del palmito (*Chamaerops humilis*) en el límite septentrional de su área de poblamiento espontáneo continuo en la península Ibérica. Como sistema

1. Durant la presa de dades d'aquest estudi s'ha comptat amb el recolzament institucional del Servei de Gestió i Evolució del Paisatge de la Universitat de Barcelona. Alain Blomart ha fet interessants aclariments de caire etimològic i el procés d'avaluació de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* ha reportat una millora en la precisió lingüística del text, així com el coneixement del topònim *La Pauma*, al departament francès d'Aude.

de representació se utilitza una malla UTM de 1 km de lado, que permete precisar la presència o absència de la espècie y, si procede, la abundància en tres categories: localitzada, freqüent y abundant. El estudi afina de manera molt precisa la corologia de este taxó en su límit de distribució, ajudant al establiment de una tipologia corològica y ecològica. El treball de camp realitzat ha permetut detectar noves localitzacions para la espècie, así como su participació en formacions vegetals poc comunes. Durante el treball se ha prestat especial atenció a la representació cartogràfica, y se ha adoptat un planteament pretendidament territorial.

Palabras clave: palmito, Muntanyes d'Ordal, corologia.

Abstract: *European Fan Palm corology (Chamaerops humilis L.) in its northern distribution limit south-west to Llobregat river*

This paper presents the distribution of European Fan Palm (*Chamaerops humilis*) in its northern limit of spontaneous and continuous settlement on Iberian Peninsula. As representation system a 1 km UTM grid is used. This method indicates the presence or absence of the plant and, if it precedes, the abundance in three categories: located, frequent and abundant. The study facilitates to affine in a very precise way the chorology of this taxon in its distribution area limit, helping establishing a chorological and ecological typology. Thanks to field work new locations for the palm have been detected, revealing also unusual vegetal formations. During this research special attention has been provided both to cartographic representation and geographic point of view.

Key words: European Fan Palm, Muntanyes d'Ordal, chorology.

* * *

1. Introducció

El margalló (*Chamaerops humilis* L., 1753) és una de les plantes més conspicues de la vegetació mediterrània. La singularitat de les palmàcies en el nostre entorn i els aprofitaments a què tradicionalment s'ha sotmès li han valgut un significatiu reconeixement social i una bona colla de noms populars: margalló, bargalló, garballó, palma, palma d'escombres, palmerola, palmeta, palmereta, palmella o palma petita, entre d'altres. El seu ètim, de fet, recorda aquesta forma menuda: *Chamaerops* sembla derivar del grec χαμαί (a terra) i ρώφ (matoll), i la veu llatina *humilis* també n'assenyala el port discret. La importància del margalló sovint s'ha destacat per ser l'única palmera autòctona d'Europa, fet que convé matisar amb l'epítet geogràfic occidental. A la Mediterrània oriental, en efecte, creix la palmera de Creta (*Phoenix theophrastii*), amb poblacions al sud del Peloponès, sud-oest de Turquia, Creta i altres illes de l'Egeu.

Com és sabut pertany a l'agrupació de les *Arecoideae*, que és una de les cinc

subfamílies de les *Palmaceae*. Les prop de 3.000 espècies que integren aquesta família són habituals a les regions tropicals i subtropicals, però poc freqüents a les temperades, tant de la regió paleàrtica com de la neàrtica, fet pel qual la seva presència al Mediterrani europeu crida l'atenció. En comparació amb altres palmes, el margalló presenta una morfologia prou fàcil de descriure. Es tracta d'una planta dioica, en ocasions polígama, amb un tronc cilíndric i erecte, a voltes lleugerament basculat, d'uns 12-14 cm de diàmetre. En general presenta poques o cap fibres adherides al tronc, fet que la distancia de *Trachycarpus fortunei*, una palma asiàtica de morfologia similar força utilitzada en jardineria. Les pertorbacions, naturals o antròpiques, d'aquest tronc principal n'afavoreixen la reproducció vegetativa per la base; és per això que sovint forma petits rodals o agrupaments de grandària diversa. En indrets lliures d'alteració pot atansar una alçada d'una desena de metres, per bé que el més habitual és que no n'abasti els cinc. A diferència d'altres palmeres del nostre entorn, com *Phoenix canariensis* o *Phoenix dactylifera*, les fulles no són pinnades sinó palmades, i de marges amb agullons clarament vulnerants. El limbe foliar en condicions favorables pot assolir uns 70 x 80cm, però habitualment mostra dimensions properes a la meitat d'aquests valors; els segments foliars són de color verd, en algunes ocasions lluent, i més sovint glauc, i amb la vora no filífera, aspectes que li atorguen personalitat i l'allunyen d'altres palmeres palmades que creixen a les nostres contrades, com ara *Washingtonia filifera*. Les flors són solitàries i el fruit és en drupa, formant baies el·lipsoïdals de color granat fosc en estat madur (Herrera, 1989; Castroviejo *et al.*, 1990; Bolòs i Vigo, 2001).

2. Característiques biogeogràfiques

L'hàbitat preferent del margalló són els llocs oberts, secs i assolellats no gaire lluny del litoral. Prospera en terrenys pobres i eixuts, molt pedregosos, en pendent acusat i substrat preferentment calcari, encara que no de manera excloent. Resisteix amb comoditat les temperatures elevades i, el que resulta més interessant en un context mediterrani litoral, també els freds hivernals; així, se cita resistència fins a -9°, i marcimement a -11,5° (Larcher i Winter, 1981, citat per Médail i Quézel, 1996, p. 143-144). Al Marroc s'ha detectat fins als 1.200 metres d'alçada (Gué, 2001). Les condicions ambientals en què es desenvolupa comporten la generació d'un sistema radicular força desenvolupat, que propicia el rebrot de soca-rel en cas d'incendi o tala del tronc principal. Aquestes característiques fenomorfològiques i ecomorfològiques es corresponen plenament amb les de la vegetació mediterrània (Pérez-Latorre *et al.*, 2010), motiu pel qual sovint s'ha utilitzat el margalló com a indicador biogeogràfic. Val a dir, però, que es tracta d'una espècie molt rústega, sense gaires

requeriments ambientals i amb certa plasticitat ecològica, fet que explica la seva presència en diverses comunitats i formacions vegetals.

L'associació on es desenvolupa per antonomàsia és la màquia litoral de garri i margalló (*Quercus-Pistacietum lentisci*) que, com és sabut, és una formació arbustiva alta i densa habitual a la zona litoral de clima sec i termòfil; es fa sobre sòls rocallosos i poc profunds i conforma paisatges típicament mediterranis on, a banda del margalló resulta fàcil trobar pi blanc, garrofer, ullastre, garri, llentiscle i arçot. Quan aquests ambients es degraden apareixen brolles calcícoles de romaní i bruc d'hivern (*Erico-Thymelaetum tinctoriae*), on *Chamaerops humilis*, a causa de la seva resistència, esdevé prou habitual. Es tracta de bosquines relativament denses, de fins a un metre d'alçada, amb presència de llentiscle, romaní i bruc d'hivern, així com altres elements de flora, com ara la bufalaga tintòria, la foixarda o el llistó. Per altra banda, Costa *et al.* (2001) també n'assenyalen la presència als alzinars i suredes de la meitat oriental de la península Ibèrica (*Oleo-Quercion rotundifolio-suberis*), juntament amb arçot, noguerola, ginestó i matapoll.

Es poden definir altres comunitats on el margalló és element representatiu, com és el cas de l'espinar d'arçot i margalló (*Chamaeropo-Rhamnetum lycioidis*), amb presència d'esparraguera (*Asparagus stipularis*), ginesta borda (*Ephedra fragilis*), malrubí (*Ballota hirsuta*) i llistó, particularment abundant al sud del País Valencià; el murtrar meridional amb margalló (*Calicotomo-Myrtetum chamaeropetosum*), amb murtra i argelaga; o el carrascar amb margalló (*Rubio-quercetum rotundifoliae*), amb presència de carrasca i rogeta, entenent sempre que la carrasca ho és per les condicions xèriques meridionals de l'àrea de distribució litoral, i no per les continentalitzades. En general es pot afirmar que el margalló es desenvolupa en comunitats d'*Oleo-lentiscetum*, ja sigui en ambients en regressió o en progressió de comunitats veïnes, com les de l'aliança del *Quercion-ileicis*. Així, resulta fàcil detectar un nombre elevat de formacions vegetals que, sense respondre forçosament a una definició sintaxonòmica estandaritzada, es caracteritzen per la presència de *Chamaerops humilis*.

La seva corologia és pròpia de la regió mediterrània litoral (fig. 1); els exemplars de la riba europea han volgut ser taxonomitzats com a *Chamaerops humilis humilis*, mentre que els de la riba africana s'han designat amb la variant *argentea*. Font i Quer (1958, p. 191) el detecta a la banda central i meridional de la depressió del Guadalquivir, al sud de la serra d'Aracena, a l'Algarve i a la serra de l'Arràbida, front la badia de Setúbal (Ribeiro, 1955, p. 63); també al nord de la província de Badajoz, a la vall del riu Guadiana, s'han detectat espècimens (Anthos, 2012). Es troba àmpliament distribuït per la costa nord-africana, en la que és la seva àrea de distribució espontània més extensa, des de la riba atlàntica fins més enllà del golf de Hammamet, i on depassa el bioma mediterrani fins atansar el semiàrid i l'àrid (Benahmed-bouhafoun *et al.* 2007); Médail i Quézel (1996) n'assenyalen la presència al golf de Trípoli. A les Balears sovinteja més a les Gimnèmedes que a les Pitiüses i és poc o molt

present a les illes tirrèniques, a les quals cal sumar la costa itàlica adjacent i també Malta (Bolòs i Vigo, 2001). Médail i Quézel (1996) l'exclouen de Còrsega, però el detecten al migdia francès amb una distribució erràtica i fluctuant en una franja de 100 km de llarg a la Costa Blava. En un treball posterior (Médail, 2012) n'assenyala la presència al principat de Mònaco, a la costa lligur i a localitats de la costa dàlmata, tot advertint un possible origen naturalitzat. De la mateixa manera indica la presència extinta a l'illa de Creta i a la península Cirenaica, fet que dilataria cap a la Mediterrània oriental l'antiga distribució d'aquesta palmera.

El poblament original de la planta s'ha vist modificat pels aprofitaments antròpics que des d'antic s'han realitzat. En efecte, el cabdell meristemàtic i la tija subterrània són comestibles i antany, potser menys que avui dia, han estat utilitzats per l'alimentació humana. També són comestibles els dàtils, anomenats pa de guineu o de guilla, que són insípid i poc carnosos, i per ser rics en tanins tenen propietats astringents; per aquest motiu han estat utilitzats per aturar problemes gàstrics (Font i Quer, 1962). Al Marroc les fulles de margalló preses en infusió són emprades per tractar la diabetis (Eddouks *et al.*, 2007). El benefici social més important d'aquesta planta es troba precisament a les fulles, que convenientment recol·lectades i assecades, s'usen per fer objectes de cistelleria (Subirats, 2006). Aquesta activitat, que temps enrere va depassar l'àmbit de la protoindústria, va arribar a motivar migracions internes significatives i ostenta una càrrega cultural i etnogràfica eminentment notòria (Palmer, 1958; Zurriaga, 2002). Precisament a causa d'aquest aprofitament, des de 1984 el margalló es troba protegit a tot el territori català per l'Ordre 5/1984, sobre la protecció de plantes de la flora autòctona amenaçada de Catalunya.

Figura 1. Distribució de *Chamaerops humilis* a la conca mediterrània

Font: modificat de Médail, 2012

Finalment, i en un altre ordre de coses, cal dir que el margalló, a diferència d'altres palmeres habituals en els nostres topants, és resistent al becut vermell o morrut de les palmeres (*Rhynchophorus ferrugineus*). En efecte, la infestació per causes naturals no és possible perquè els teixits externs del margalló no són tendres sinó fibrosos, i no permeten l'oviposició del becut (Dembilio *et al.*, 2009).

3. Corologia del margalló a Catalunya

La distribució de *Chamaerops humilis* a Catalunya ha estat indicada, a grans trets, en distintes ocasions; la seva conspicuïtat i el seu interès biogeogràfic n'han meritat l'atenció de nombrosos autors. Francesc Masclans (1958, p. 217) i Oriol de Bolòs (1958, p. 265) en van esbossar la delimitació al Principat. Pel que fa al límit septentrional de les *margalloneres*, ja en un article publicat el 1930 Pau Vila (1962, p. 137) s'havia referit al castell d'Eramprunyà; Font i Quer (1958, p. 193) va estendre aquesta delimitació fins a la Roca de Droc, en terme de Pallejà. De manera més recent, Bolòs i Vigo (2001, p. 668) situen el límit nord-occidental de la llenca ibèrica de distribució entre el ventall del-taïc del Llobregat i, aproximadament, la riera de Cervelló, en una àrea que *grosso modo* coincidiria amb el massís del Garraf i els contraforts immediats. Més al nord, i en una distribució evidentment disjunta, s'assenyala també un nucli isolat al Montgrí on, no debades, es localitza el topònim Puig de la Palma (146 metres, Torroella de Montgrí). Sorpren que obres recents (com per exemple Costa *et al.*, 2001, p. 416) facin arribar el límit septentrional del margalló fins a la desembocadura del Xúquer, aproximadament, assenyalant-ne l'absència al Principat.

La faixa llevantina de distribució del margalló entra a Catalunya per les planes d'Alcanar i Ulldecona, cobrint la serra de Montsià i de Godall fins atansar els pisos basals dels Ports (Torres *et al.*, 2003), voltar-los, i reaparèixer a la banda nord del massís en terrenys de la Fontcalda, Horta de Sant Joan i Prat de Comte (Biocat, 2012), en localitats de tendència continental allunyades en més d'una quarantena de quilòmetres de la mar. El poblament de margalló ressegueix el golf de Sant Jordi per la popularment anomenada costa de la Frau i cobreix les muntanyes de Tivissa, Vandellòs i Pratedip, tot depassant el coll de Fatxes i arribar a barrancades arrecerades de Rasquera i Miravet. Encara més al nord i de manera erràtica travessa la cubeta de Móra fins gairebé el coll de les Camposines, ja a la partió amb la Terra Alta pels marges més externs de la serra de Cavalls. Cap a l'est sembla que no rebassa el pas de l'Ase o, si més no, la serra de lo Tormo i la continuació vers el Montsant, a mida que les condicions temperades de la Ribera d'Ebre es palesen menys evidents. La delimitació septentrional es dibuixa per la mola de Colldejou, Muntanya Blanca i serra de Pradell, que no arriba a tocar. Vers el Camp de Tarragona la

distribució és més pregona, tot i l'ocupació del sol (Sanz i Sobrino, 2002), i arriba fins als trams baixos del riu Glorieta, depassa l'estret de la Riba i fins al molí de l'Estret (Vilaverd), just abans que el Francolí dobli el meandre del Toll Rodó i reculli les aigües del Brugent (Masalles, 1983); més al nord encara existeix una cita, poc clara, vora la població de Montblanc (Biocat, 2012), tot i que Masclans i Batalla (1972) n'adverteixen l'absència a la Conca de Barberà. La corologia oberta pel solc del Gaià es detura a l'alçada del Montmell, que separa la influència litoral de la terra baixa de les ondulacions més frescals de la serra d'Ancosa i Miralles, que no arriben a rebre la bonança costanera marcada pel riu Foix més enllà dels Monjos. Els serrats d'Olèrdola s'uneixen amb les Muntanyes d'Ordal resseguint la falla ocupada pel riu Anoia, i abraçen per la banda nord el massís del Garraf, possiblement l'àrea de més concentració margallonera del país. Al Garraf, de margallons, se'n troben abundosament a les poblacions de Vilanova i la Geltrú, Sitges, Sant Pere de Ribes, Olivella i Canyelles. Però és precisament dins els límits del parc natural on, lliure del creixement urbà, aquesta planta conforma poblacions més ufanoses. Així, sobresurten els agrupaments al sud del puig de la Mola, el serrat de les Llenties i les costes de Vallgrassa, la rodalia de la Morella i, des de la serra de Ripoll, cap a Campdàsens i Coma-roja fins a tocar pràcticament la vora de la mar. Més al nord, al Baix Empordà, el margalló reapareix a la petita àrea disjunta de la ja esmentada singularitat del Montgrí (Biocat, 2012). Registres toponímics suggereixen el poblament d'aquesta espècie a diferents indrets on avui és absent, com ara les Garrigues (Coster de les Paumeres, a la Granadella; les Paumeres, a Bovera), la Terra Alta (Barranc de les Paumeres, la Fatarella; Paumeres del Baquer, Batea) o les Corberes (La Pauma, al departament d'Aude, al nord de l'estany de Salses).

Deixant de banda l'àrea de distribució espontània, el margalló es pot trobar en nombrosos jardins públics (per exemple, al Jardí Botànic de Barcelona, Real Jardín Botánico de Madrid, Parque de la Naturaleza de Cabárceno, Jardim Botânico da Universidade de Lisboa, Jardim Tropical de Madeira, Jardin Public de Bordeaux) i privats (Gué, 2001), fet que demostra la seva rusticitat i capacitat d'adaptació.

4. Objectius i metodologia

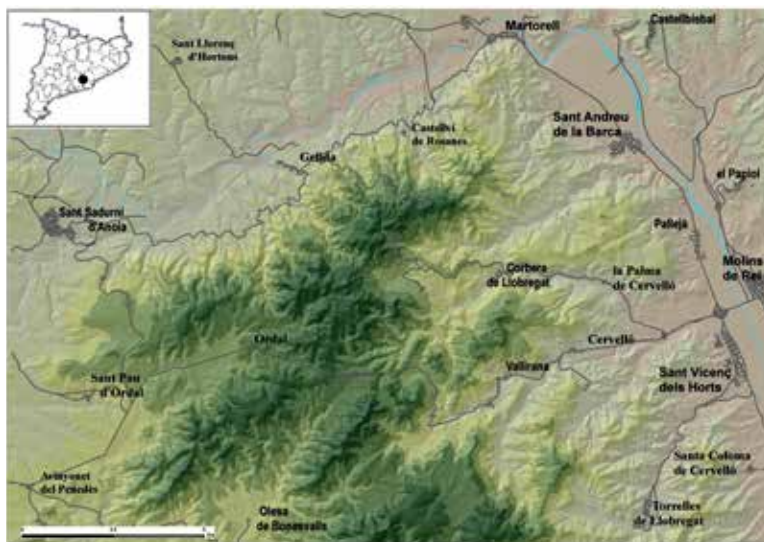
El propòsit principal d'aquestes ratlles és determinar de manera acurada la distribució de *Chamaerops humilis* al límit nord-est de la seva distribució espontània a la península Ibèrica, al marge de la singularitat del Montgrí. L'estudi presenta l'interès afegit d'assenyalar, també, l'extrem septentrional de la seva àrea de poblament continu més extens al continent europeu. L'exploració s'ha realitzat a les Muntanyes d'Ordal (fig. 2) en un àmbit que es distingeix pel

seu caràcter d'ecotò, entre les condicions més suaus del litoral central català i aquelles de tendència més continentalitzada de la Depressió Prelitoral (Paül i Serrano, 2005). Aquest treball segueix la línia d'altres experiències centrades en el cartografiat d'espècies significatives poc comunes, com el mateix margalló al migdia francès (Médail i Quézel, 1996; Médail, 2012), o en localitzacions marginals, com ara el faig a la costa central catalana (Nuet i Andreu, 1999).

A tal efecte s'ha optat per realitzar una cartografia corològica amb diferents graus de resolució, prenent com a unitats de referència quadrats UTM de 10 km de costat per a les representacions més generals i reticles d'1 km per al cartografiat de més detall. Els avantatges d'aquest procediment han estat exposats en altres ocasions (Panareda, 2000), i utilitzats de manera satisfactòria en diversos àmbits geogràfics (Panareda *et al.*, 2001). En aquest mètode la presència d'un tàxon determinat dins d'un quadrat UTM es realitza mitjançant un símbol puntual, i la seva abundància relativa segons les seves variables visuals. Es considera la pertinença a una de les següents categories: a) planta rara o localitzada: cercle de mida petita o de color groc; b) planta freqüent, però sense arribar a ser abundant: cercle de mida mitjana o de color carbassa; c) planta abundant o molt comuna: cercle de mida gran o de color roig. Aquest mètode, finalment, té caràcter semiquantitatiu, i en àrees totalment inspeccionades ofereix una notòria eficàcia cartogràfica.

La recol·lecció de dades s'ha realitzat gràcies a un treball de camp acurat i sistemàtic, amb almenys dues prospeccions per cada quadrat. Els valors de presència, absència i abundància, únicament s'han palès quan *Chamaerops humilis* es detectava *de visu*, descartant totes aquelles localitzacions no evidents. Com és obvi, només s'han considerat les poblacions no plantades i presents en

Figura 2. Muntanyes d'Ordal: localització de l'àrea d'estudi

hàbitats naturals o seminaturals. Això ha estat així perquè a la cartografia corològica, a diferència de la cartografia ecològica, l'única presència vàlida és l'evident, i no la inferida a partir de l'hàbitat. Aquesta apreciació, que és vàlida tostemps, esdevé de màxim interès en el cas del margalló, a causa de la seva provada plasticitat. La representació cartogràfica s'ha realitzat considerant dos rectangles. El primer, de més abast i menys detall, es componia per 30 quadrats de 10 km de costat que, quan escau, atenyen part de superfície marina. El segon, de menys superfície i més detall, és format per 336 quadrats d'1 km de costat, en un rectangle de 21 km d'est a oest, i 16 km de nord a sud. Ambdues representacions es troben entre els quadrats CF i DF de la zona 31T.

5. Resultats

Els resultats obtinguts apareixen representats a la figura 3 i, de manera més acurada, a la figura 4. En totes dues cartografies es mostra l'àrea espontània de distribució del margalló al sud-oest del riu Llobregat, en el que és la vora extrema del seu poblament continu a la península Ibèrica.

La figura 3 ofereix una visió de conjunt de la corologia de *Chamaerops humilis*. Fàcilment s'aprecia la filiació estenomediterrània d'aquest tàxon, amb una tímida incursió terra endins en territoris poc allunyats de la vall del Llobregat. La figura 4, per contra, se centra en aquells sectors de distribució més excèntrica, augmentant el grau de detall de les distribucions marginals. A la figura 4 es diferencien fàcilment dos grans agrupaments, un de nord-oriental

Figura 3. Corologia de *Chamaerops humilis* en quadrats UTM de 10 km de costat

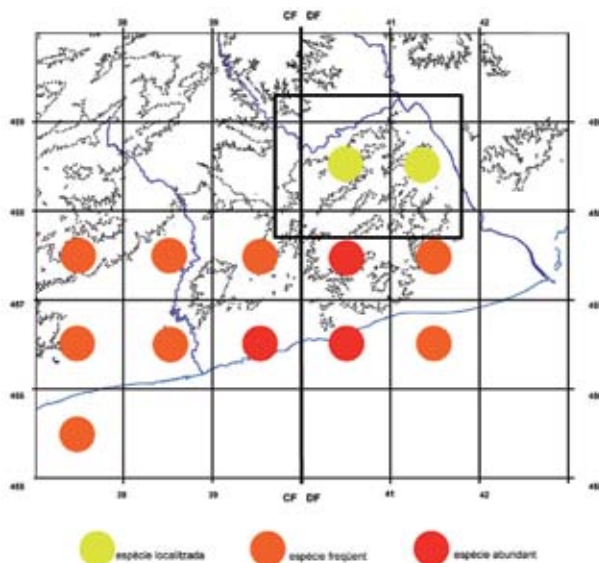
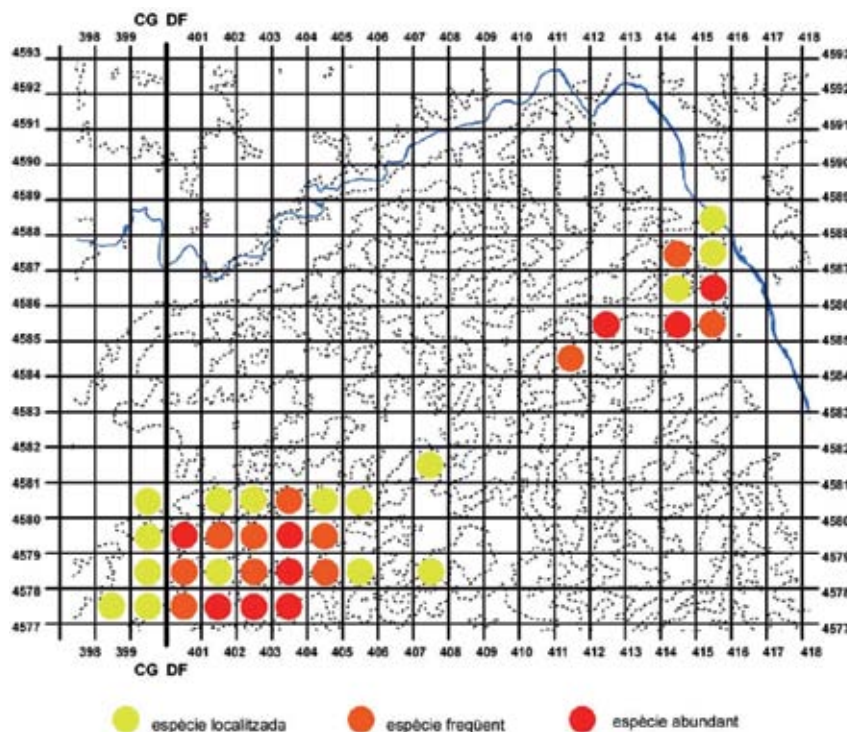

Figura 4. Corologia de *Chamaerops humilis* en quadrats UTM d'1 km de costat

i un altre de sud-occidental. L'agrupament sud-occidental s'ha d'entendre com la vorada nord del poblament garrafenc i, per extensió, de més influència litoral. Per altra banda, l'agrupament nord-oriental dibuixa una petita àrea disjunta respecte les poblacions de més al sud i conforma, en efecte, el límit septentrional de l'espècie al sud-oest del Llobregat.

6. Discussió i conclusions

Els mapes realitzats presenten un valor comunicatiu i geogràfic innegable, assenyalant de manera eficient la distribució més externa del margalló. L'ús de quadrats UTM d'un quilòmetre de costat permet establir de forma acurada el poblament d'aquesta espècie i, al mateix temps, derivar petites variacions ambientals relacionades amb l'altitud, l'exposició, el substrat o la influència humana, inherents a qualsevol caracterització biogeogràfica, però que s'escapen al detall proporcionat per la cartografia corològica.

L'existència de dos nuclis de poblament separats s'explica per variacions en l'altitud i l'orientació, sobre les quals actuen condicionants topoclimàtics for-

ça definits.

El nucli sud-occidental es localitza sobre substrat dolomític (i només cap a llevant sobre calcàries del Muschelkalk), majoritàriament en exposició sud, altituds modestes, topografies sempre obertes i caràcter sovint subrupícola. *Chamaerops humilis* es fa rar a partir dels 500 metres en exposicions obertes i ben assolellades, tot i que abasta fins als 530 m a la serra de Riés, just abans del coll d'Esteles (DF4024580). Vers ponent la docilitat del relleu ha afavorit una intensa ocupació del sòl, que des de fa segles ha llevat la coberta original de la depressió penedesenca. La línia que separa les condicions més temperades del Baix Penedès de les més continentalitzades de l'Alt Penedès és fluctuant i de mal establir; sigui per un motiu o per un altre, únicament hem sabut trobar exemplars de margalló en estat natural, que no naturalitzat, a la plana del Bord, vora Can Ràfols (CG3994579) i, en un emplaçament més dubtós, encara un peu aïllat a un marge de conreu a la solella de Cantallops (CG3994580). Per la banda sud de la serra de Riés el margalló apareix ara i adés, en una distribució erràtica i mal definida que només es fa realment pregona en arribar a la cubeta d'Olesa. No hem sabut identificar patrons definits quant a la localització i abundància en aquests topants, ja que tan apareix en substrats pedregosos com argilencs, en diferents alçades i orientacions, protegit per altres espècies de més port o descobert i en exposicions poc arrecerades. Més enllà de la cubeta d'Olesa, el Montau imposa condicions d'altitud i obaga poc favorables al margalló, tot detectant-se exemplars escadussers que no arriben a abastar el turó del Mestre Escalat, 404 metres (DF4054578). Per la banda est del coll d'Esteles el margalló atansa l'extrem occidental del pla de les Basses Roges (DF4074578). Més cap al nord se'n troba un únic exemplar al quadrat DF4074581, a 600 metres d'altura, ja fora de les boires hivernals del torrent de Vallirana, amb orientació sud i resguardat pel puig de l'Oscà. Cap al nord les condicions tèrmiques semblen ser massa estrictes. Així les fredes boires del pla de Can Revella en priven del poblament per tota la plana i, fins i tot, les soles de la serra de pi de Moió; únicament apareixen alguns individus plantats al nucli d'Ordal.

L'agrupament nord-oriental s'assenta sobre materials del Muschelkalk. Es compta una bona colla de margallons a la plana de l'Aristot (en torn els 300 m), les Planes de Pallejà (devers els 260 m) i el puig de l'Àliga (285 m), en distribucions un xic erràtiques, potser explicades pels usos del sòl i l'evolució de la coberta forestal, però també per les mateixes característiques del terreny, ja que sempre es troba en exposicions obertes cap al sud o cap a la vall del Llobregat. Aquest darrer accident sens dubte endolceix les condicions topoclimàtiques de la contrada, particularment vora l'Aristot, on es mitiguen les limitacions imposades per l'alçada. No hem sabut trobar margallons a la Roca de Droc, però sense desautoritzar el professor Font i Quer (1958, p. 193), ens atrevim a apuntar una localitat més septentrional, a l'extrem oriental del Bosc de Malhivern, en exposició nord, sobre conglomerats del Buntsandstein amb

ciment de base carbonatada i amb una mida prou modesta, abocant-se a l'hemicubeta de Sant Andreu. Més cap al nord i cap a l'est encara es localitzen peus esparsos de margalló a diverses contrades, com ara el castell de Gelida, Can Planes o els Fitons (Corbera de Llobregat), però l'origen d'aquests exemplars és eminentment antròpic o, si més no, dubtós.

En tots aquests topants el margalló creix majorment en màquies i bosquines esclarides. Apareix de manera habitual a les màquies calcícoles amb garric, les pinedes de pi blanc amb càdec i, de manera més puntual, les pinedes de pi blanc amb càrritx (Serrano, 2010). En formacions arbustives el margalló es troba ara i adés; en el nucli sud-occidental de forma més freqüent i amb peus més desenvolupats que en el nord-oriental, amb companyia d'espècies com garric, aladern de fulla ampla, llentiscle i bufalaga tintòria, entre d'altres. En formacions forestals sempre ofereix un caràcter esclarissat i, tot i poder ser localment freqüent, acostuma a localitzar-se de manera esparsa, sense conformar agrupaments extensos i en companyia de càdec, més rarament savina i amb caràcter local càrritx. Destaca de manera molt especial la convivència amb boix, a la plana de l'Aristot, entre l'Aristot i Can Via, sempre en una extensió prou delimitada, i també cap al Bosc de Montau i el pla de les Basses Roges, aquí amb més abundància de boix que de margalló. No sabem si en aquestes contrades el boix es distribueix de forma disjunta en una vicariança tèrmica però, sens dubte, la convivència de totes dues espècies indica, en sentit invers, el caràcter termomediterrani i mesomediterrani inferior d'aquests dos tàxons.

La prospecció realitzada ha permès de definir el límit septentrional de distribució del margalló al sud-oest del riu Llobregat. A tal efecte s'han realitzat dues aproximacions, una d'inicial basada en quadrats UTM de 10 km de costat, i una altra de més detallada, centrada en quadrats d'1 km de costat. El treball de camp ha facilitat la determinació de noves localitats per a *Chamaerops humilis*, en alguns casos en ubicacions ben marginals, en d'altres en situacions que fan pensar un caràcter efemeròfit o, si més no, temporal, però que en qualsevol cas no deixen d'indicar una distribució espontània. La realització d'una cartografia corològica amb indicació de tres graus diferents de sociabilitat (localitzat, freqüent i abundant) i el complement d'aquesta informació amb dades de caràcter ecològic, han obert la porta a la caracterització biogeogràfica d'aquest tàxon a les Muntanyes d'Ordal, la seva àrea límit de distribució conjunta a la península Ibèrica.

Bibliografia

- ANTHOS (2012). *Sistema de información sobre las plantas en España*. Madrid: Real Jardín Botánico. <http://www.anthos.es/>
- BENAHMED-BOUHAFSOUN, A.; F. CHERIFI; Z. HAILI; N. BEKHLIFI; M. KAID-HARCHE (2007). "Anatomy, Histocimy and the Biometrics of *Chamaerops humilis* L. Growing in Two Different Locality in Algeria", *Asian Journal of Plant Sciences* [Pakistan], núm. 6 (2), p. 252-260.

- BIOCAT (2012). *Banc de dades de biodiversitat de Catalunya*. Barcelona: Departament de Territori i Sostenibilitat – Universitat de Barcelona. <http://biodiver.bio.ub.es/biocat/>
- BOLÒS i CAPDEVILA, Oriol de (1958). “La vegetació”, dins: Lluís SOLÉ i SABARÍS [ed.]. *Geografia de Catalunya*. Barcelona: Aedos, vol. I, p. 235-266.
- BOLÒS i CAPDEVILA, Oriol de; Josep VIGO i BONADA (2001). *Flora dels Països Catalans*. Barcelona: Barcino.
- CASTROVIEJO BOLÍVAR, Santiago (1990). *Flora Ibérica: plantas vasculares de la Península Ibérica e Islas Baleares*. Madrid: Real Jardín Botánico, CSIC.
- COSTA TENORIO, Margarita; Carlos MORLA JUARISTI; Helios SAINZ OLLERO (2001). *Los bosques ibéricos. Una aproximación geobotánica*. Barcelona: Planeta.
- DEMBILIO, Óscar; Josep Anton JACAS; Elena LLÁCER (2009). “Are the palms *Washingtonia filifera* and *Chamaerops humilis* suitable hosts for the red palm weevil, *Rhynchophorus ferrugineus* (Col. Curculionidae)?”. *Journal of Applied Entomology* [Chichester], núm. 133, p. 565-567.
- EDDOUKS, M; M.L. OUAHIDI; O. FARID; A. MOUFID; A. KHALIDI; A. LEMHADRI (2007). “L'utilisation des plantes médicinales dans le traitement du diabète au Maroc”. *Phytothérapie* [Amsterdam], núm. 5, p. 194-203.
- FONT i QUER, Pius (1958). “El paisaje vegetal de origen primordialmente climático”, dins: Manuel de TERÁN, *Geografía de España y Portugal*. Barcelona: Montaner y Simón, vol. II. (1962). *Plantas medicinales: el Dioscórides renovado*. Barcelona: Labor.
- GUÉ, Jean-Michel (2001). “*Chamaerops humilis*”, *France palmier*. <http://www.france-palmier.com/especes-rustiques/chamaerops-humilis.htm>
- HERRERA, Javier (1989). “On the Reproductive Biology of the Dwarf Palm, *Chamaerops humilis* in Southern Spain”. *Principles* [Richmond], núm. 33, p. 27-31.
- MASALLES SAUMELL, Ramon (1983). “Flora i vegetació de la Conca de Barberà”, *Institut d'Estudis Catalans. Secció de Ciències* [Barcelona], LXVIII.
- MASCLANS, Francesc (1958). *Guia per a conèixer els arbres*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya.
- MASCLANS, Francesc; Emili BATALLA (1972). “Flora de los montes de Prades (continuación)”. *Collectanea botanica* [Barcelona], núm. 8, p. 139-196.
- MÉDAIL, Frédéric (2012). “Biogéographie et écologie du palmier nain (*Chamaerops humilis* L.) en région méditerranéenne”. *Les Fous des Palmiers. Hors-Séries* [Hyères], núm. 1, p. 10-18.
- MÉDAIL, Frédéric; Pierre QUÉZEL (1996). “Signification climatique et phytocéologie de la redécouverte en France méditerranéenne de *Chamaerops humilis* L. (Palmae)”. *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences, Sciences de la vie* [Paris], núm. 319, p. 139-145.
- NUET, Josep; Joan Bernat ANDREU (1999). “El faig al Montnegre”. *Muntanya* [Barcelona], núm. 821, p. 25-28.
- PALMER VERGER, Magdalena (1958). “La industria del palmito en Mallorca”. *Estudios Geográficos* [Madrid], núm. 72, p. 337-352.
- PANAREDA CLOPÉS, Josep Maria (2000). “Cartografía y representación fitogeográfica”, dins: Guillermo MEAZA [ed.]. *Metodología y práctica de la Biogeografía*. Barcelona: Serbal, p. 273-316.
- PANAREDA CLOPÉS, Josep Maria; Montserrat SALVÀ CATARINEU; Rosa MAS PUIGGRÒS; Carles BARRIOCANAL LOZANO (2001). “Metodología per a la cartografia corològica de les plantes vasculares del Montnegre i el Corredor en reticle UTM d'1x1 km”, dins: *III Trobada d'Estudiosos del Montnegre i el Corredor*. Barcelona: Diputació de Barcelona (Monografies 32), p. 85-89.
- PAÛL i CARRIL, Valerià; David SERRANO i GINÉ (2005). *Muntanyes d'Ordal. El nom que no surt als mapes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PÉREZ-LATORRE, Andrés; Óscar GAVIRA; Baltasar CABEZUDO (2010). “Phenomorphology and ecomorphological characters of *Maytenus senegalensis* L. Shrublands in the Iberian Peninsula: A comparison with other Mediterranean plant communities”. *Flora* [Amsterdam],

núm. 205, p. 200-210.

RIBEIRO, Orlando (1955). "Portugal", dins: Manuel de TERÁN [ed.] *Geografía de España y Portugal*. Barcelona: Montaner y Simón, vol. V.

SANZ ELORZA, Mario; Eduardo SOBRINO VESPERINAS (2002). "Plantes vasculars del quadrat UTM 31T CF34. Cambrils". *ORCA: Catàlegs Florístics Locals. Institut d'estudis Catalans (Secció de Ciències)* [Barcelona], núm. 13.

SERRANO GINÉ, David (2010). "Unidades de vegetación en Muntanyes d'Ordal (Barcelona)", *Ería. Revista de Geografia* [Oviedo], núm. 282, p. 181-194.

SUBIRATS ROSIÑOL, Pepa (2007). "El treball de la pauma", *Recerca i difusió de l'etnologia catalana* [Barcelona], s.n., p. 1-4. <http://cultura.gencat.cat/cpt/ridecl/docs/pauma.pdf>

TORRES ESPUNY, Lluís; Ferran ROYO PLA; Álvaro ARASA TULIESA (2003). "Plantes vasculars del quadrat UTM 31T BF81. Santa Bàrbara". *ORCA: Catàlegs Florístics Locals. Institut d'estudis Catalans (Secció de Ciències)* [Barcelona], núm. 15.

VILA, Pau (1962). "Els profits del margalló". *Visions geogràfiques de Catalunya*. Barcelona: Barcino, vol. I, p. 137-141 [text original de 1930].

ZURRIAGA i AGUSTÍ, Ferran (2002). "Aquells que van a fer la palma... els segadors de palma d'Olocau", *Mètode* [València], núm. 36, p. 58-64.